
ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отримано: 23 серпня 2021 року

Прорецензовано: 6 вересня 2021 року

Прийнято до друку: 20 вересня 2021 року

e-mail: and.olenka@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-11(79)-111-115

Андрушенко О. Ю. Особливості давньоанглійського синтаксису як передумова граматикалізації фокусувальних адвербів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 111–115.

УДК: 811.111'01/01

Андрушенко Олена Юрївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО СИНТАКСИСУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ ФОКУСУВАЛЬНИХ АДВЕРБІВ

Стаття присвячена дослідженню передумов граматикалізації фокусувальних адвербів у давньоанглійській мові, що виступають маркерами інформаційної структури речення у сучасній англійській. Проаналізувавши головні стратегії позначення компонентів інформаційної структури у мові VII-XI ст., було визначено, що саме порядок аранжування елементів у реченні є найбільш чутливим до вираження даності та новизни інформації, а також топіку і фокусу речення, чим пояснюються варіації порядку слів у клаузі. Адверби як клас у цей період представлені трьома різновидами: темпоральними, VP-адвербами та реченневими. Доведено, що основними адвербіальними дискурс маркерами у давньоанглійській мові виступають темпоральні прислівники, тому, ймовірно, саме цей клас став джерелом для творення нових фокусувальних адвербів на більш пізніх етапах мовної еволюції.

Ключові слова: інформаційна структура, порядок слів, фокусувальні адверби, клауза, давньоанглійська мова.

Olena Andrushenko,
PhD, Associate Professor,
Kyiv National Linguistic University

SPECIFICS OF OLD ENGLISH SYNTAX AS THE BASIS FOR GRAMMATICALIZATION OF FOCUSING ADVERBS

The article deals with the preconditions of focusing adverbs grammaticalization in Old English, which function as one of the markers of sentence information structure in Modern English. With major strategies of highlighting the components of information structure in the language of VII-XI cen. being analyzed, the study found that the order of arranging the elements in the sentence was, namely, most sensitive to old/new information allotment, as well as, sentence topic and focus marking, which explains the word order variations in the clause. Adverbs as a class in this period were represented by temporal, VP- and sentential ones. All these types have relevance for the current study given that they may serve as one of the sources of grammaticalization for focusing adverbs in further periods of the English language development. The other source for the highlighted adverbs formation were adverbial suffixes -ly or -e added to adjectives, nouns and verbs. It was proved that the major adverbial discourse markers in Old English are temporal adverbs þa/thonne, her and nu. Therefore, this class presumably served the basis for the formation of new focusing adverbs at further stages of the language evolution.

Key words: information structure, word order, focusing adverbs, clause, Old English.

Визначення елементів інформаційної (ІС) структури пов'язане із поняттям стратегії їх маркування в реченні або у дискурсі. До таких стратегій належать маркери фокусу, ядерний наголос та характерні синтаксичні структури, що містять, зокрема, й адверби. Певні стратегії є універсальними в усіх мовах світу, наприклад, просодія [14] та клефти [21]. Проте кожна мова може мати специфічні маркери інформаційної структури речення. Варто також зауважити, що в процесі еволюції окремої мови від давнього до сучасного періоду можуть змінюватися і головні стратегії маркування ІС речення. Так, наприклад, у давньоанглійській мові маркування даної та нової інформації стає можливим завдяки аранжуванню елементів навколо дієслова [26]. У середньоанглійській мові порядок слів здебільшого характеризується як *verb-medial* [20], втрачаючи "мінімальну морфологію", необхідну для формального розмежування ІС клаузи [30]. А отже, у мові з'являється необхідність для поступового створення нових ІС маркерів, серед яких чільне місце займають нові фокусувальні адверби, як-от *only* та *even*.

Метою статті є проаналізувати синтаксис давньоанглійської та передумови становлення фокусувальних адвербів, що утворилися як окремий клас на більш пізніх етапах розвитку мови.

Загалом адверби представляють найбільш гетерогенний клас лексики, який у традиційній граматиці слугував свого роду “wastepaper basket” для усіх слів, що не відповідали головним категоріям: іменникам, дієсловом, прикметникам [31], тому вони досі є однією з найбільш дискусійних та неоднозначних категорій мови [10, с. 212]. Фокусувальні адверби (ФА), що були вперше виокремлені авторами “*A Comprehensive Grammar of the English Language*”, визначають як клас “слів, що мають на меті наголосити на сутності висловлювання” [28, с. 604]. У площині їх внеску в значення клаузи відмітимо, що ФА безпосередньо взаємодіють з ІС речення та типом висловлювання. Їх аналіз передбачає виокремлення області застосування адвербів, оскільки вони корелюють з розподілом компонентів фокусу і фону речення.

Дослідження фокусувальних адвербів в рамках генеративної лінгвістики [11] дало змогу виокремити основні їх різновиди – рестриктивні, які в свою чергу поділяють на ексклюзивні (*only, alone, just, exclusively, merely, simply, solely*) та уточнювальні (*especially, exactly, largely*), а також адитивні (*even, too, also*) [8]. Перший різновид, зазвичай, виокремлюють за параметром впливу на істинність значення у висловленні [19, с. 26]. Функцією ж адитивів є характеристика пресупозиції [8], тобто вони не додають інформації про істинність або хибність судження, як це показано в прикладах (1a)-(1b), а натомість ініціюють екзистенційну пресупозицію. Таким чином, адитивні адверби вважаються “тригерами пресупозиції”, що передбачає існування принаймні однієї альтернативи фокусу, що задовольняє його комплексну предикацію.

(1a) Mary also introduced [John]_F to Bill.

(1b) Mary also introduced John to [Bill]_F.

Відповідно до своїх семантичних характеристик, адитиви розмежовують на адверби *also*-групи (*also, too*) та *even*-групи (*even, so much as*) [11]. Перший тип передає ідею, що принаймні одне релевантне альтернативне значення, що виражає фокус, є валідним, тобто передає істинну пропозицію. Тому їх головною семантичною характеристикою є [+additive] [32]. Другий тип включає скалярні ФА, які мають на меті упорядкувати альтернативні значення відповідно до однієї області їх застосування, приписуючи адитивному значенню високий або низький ступінь ймовірності на шкалі (*probability scale*) [12]. Таким чином, означений тип асоціюється з двома семантичними характеристиками [+additive] та [+scalar] [29]. Отже, було визначено, що фокусувальні адверби слугують для встановлення особливих відношень між значенням сфери їх використання та релевантними альтернативами, присутніми у реченні.

Поява фокусувальних адвербів в англійській мові збігається з середньоанглійським періодом [6], і хоча окремі адверби, як-от *even*, зустрічаються у давньоанглійській мові, вони не виступають у якості фокусувальних [2]. ФА у своєму розвитку з давньо- до ранньонорманської мови проходять процес граматикизації [23], поступово перетворюючись на засоби маркування ІС речення. За нашою гіпотезою, це насамперед пов'язано з певними особливостями розвитку синтаксичної будови мови.

Зазначимо, що не існує єдиної точки зору щодо синтаксичної структури англійської мови VII–XI ст., оскільки думки дослідників різняться з приводу того, який порядок розташування елементів лежить в її основі OV [26] чи VO [20]. З огляду на це, незрозумілими вбачають варіації порядку слів V2 та V3, присутні у мові того часу, пов'язуючи такі розбіжності з чутливістю синтаксису до ІС речення [34].

Сучасні дослідження доводять, що англійська мова 800–1150 рр. належить до мови з дієсловом, що переважно обмежується другою позицією у клаузі (V2). Про це свідчать приклади аналізу синтаксису англійських пам'яток VII–XI ст., в яких Т-ініціальні структури знаходяться в головних та непрямих підрядних реченнях [30, с. 396]. Фінітне дієслово в клаузі завжди переміщується з VP до вершини TP, в той час як суб'єкт переміщується зі специфікатора (Spec) VP до Spec TP або залишається на місці, що схематично представлено на Рис. 1.

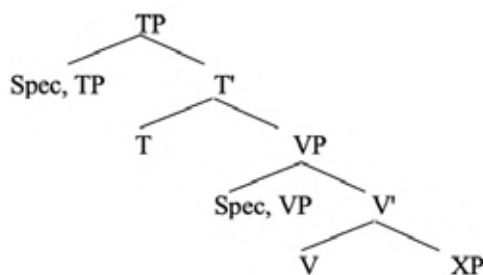

Рис. 1. Дериваційна структура давньоанглійського речення за Taylor&Ringe (2014: 393)

Аналіз давньоанглійської мови свідчить про те, що вона не є мовою V2 у чистому вигляді, оскільки в ній спостерігаються моделі клауз з V3 [30]. Так, речення (2) є прикладом порядку слів з V2, в той час як (3) представляє схему клаузи з дієсловом у третій позиції:

(2) þa genam hine se awyrgeða gast. ‘Then the accursed spirit took him.’ (BlHom, 27.8.358)

(3) For þrim þingum Hælend eode on westen. ‘For three reasons the Savior went into the wilderness.’ (BlHom, 29:18)

Дослідження Th. Eythorsson засвідчує, що розташування дієслова у другій позиції є германською інновацією, що, ймовірно, спричинено інформаційно-структурними чинниками [13]. Припускають, що протогерманська була мовою SOV типу (V3), порядок слів V2 був спочатку опціональним і слугував для привертання уваги до інформаційно-структурного статусу першого конститuenta речення, а фінітне дієслово, в свою чергу, було фактично маркером фокусу, який виділяв його привілейовану позицію. Як тільки V2 перетворився на канонічний порядок слів у головних реченнях у давньоанглійській мові, головні клаузи без переміщення дієслова у другу позицію (зокрема SOV) стали неканонічними [33].

Вивчаючи розподіл порядку слів у реченні протягом усього розвитку давньоанглійської мови, К. Бех доводить, що хоча дієслово у другій позиції є характерною рисою мови цього періоду, такий порядок слів не є основним, тому фактично дистрибуція елементів в реченні є доволі гетерогенною [4]. Це також підтверджують отримані нами дані дослідження пи-

семних пам'яток IX ст. (Табл. 1), в яких не спостерігається домінуючого порядку слів, проте простежується доволі часте використання моделі SVO, принаймні в простих реченнях [1; 2].

Таблиця 1

Моделі порядку слів у давньоанглійських простих реченнях IX ст.

WO type	SVO	VSO	SOV	VOS	OSV	OSOV	OVS	XVOS	OV, VO	Neg s-ces
Quantity	269	209	73	11	15	2	21	2	12	10
%	43.1	33.49	11.7	1.76	2.4	0.33	3.36	0.33	1.92	1.61

Пропорція клауз, типових для порядку слів з дієсловом у другій позиції (SVX, XVS, XV, SV1XV2), складає загалом 71.3% усіх давньоанглійських речень, тому по праву можна вважати, що мова цього періоду, як зазначалося вище, демонструє тенденцію до V2 [4].

Загалом розбіжності в аранжуванні компонентів у реченні та дослідження причин такої непослідовності порядку слів, навіть в межах одного твору, змусило лінгвістів зробити висновки, що порядок слів тісно пов'язаний з інформаційно-структурними факторами [20; 26], оскільки окремі елементи речення можуть бути чутливими до позначення даної та нової інформації.

Підсумовуючі головні характеристики давньоанглійського порядку слів, Дж. Вокден зазначає, що існує певна різниця в аранжуванні елементів у реченнях з дієсловом у другій та у третій позиціях [34]. Хоча ініціальний конститuent у реченнях з V2 та V3 може бути виражений різноманітними формами (CP, DP або PP), вони виконують різні функції у кожній окремій моделі [16, с. 229]. Провербіальний конститuent в V3 клаузах доволі часто представлений прономінальним суб'єктом [4], що є даною інформацією та представляє близький топік [15]. Моделі речень з V2 та V3, зазвичай, властиві для головних речень, проте підрядні клаузи не завжди послідовно демонструють цю тенденцію [34]. Комунікативна спрямованість речення також має значення, оскільки, наприклад, в спеціальних запитаннях зустрічається лише порядок слів V2.

А. Тейлор та С. Пінчук, вивчаючи фактори, що спричиняють переміщення об'єкта відносно дієслова, намагаються дослідити кореляцію порядку слів VO та OV з інформаційно-структурними чинниками. Аналіз давньоанглійський корпусів показав, що об'єкти, які представляють нову інформацію для дискурсу, найчастіше зустрічаються з VO моделлю, проте вчені зазначають, що вага конститuenta також відіграє значну роль [33]. Услід за ними С. Петрова вважає, що хоча нові об'єкти мають тенденцію знаходитися у постдієслівній позиції, проте інформаційна структура не може бути ідентифікована як головний фактор при розташуванні об'єкта [24]. Як доводять А. Тейлор та С. Пінчук, інформаційно-структурні чинники є визначальними в окремих позиціях [33]. Так, при дослідженні референційних не-прономінальних об'єктів, що передують дієслову, у структурах Aux V та V Aux, різниця між аранжуванням даної та нової інформації є суттєвою лише у клаузах, в яких допоміжне дієслово слідує за фінітним дієсловом, оскільки у реченнях такого типу лише 9.7% об'єктів, що виражають дану інформацію, розташовані у поствербальній позиції. Водночас для моделі Aux V різниця між даними та новими об'єктами, що розташовуються після дієслова, складає лише 5,3% [13].

Як зазначає Дж. Вокден при аналізі зв'язку IC та порядку слів у реченнях варто розрізнити підрядні та головні клаузи, оскільки останні мають тенденцію бути більш інноваційними: вони мають задовольняти різноманітні комунікативні вимоги, як-от розташування фокусу та відомої або нової інформації для дискурсу, тому демонструють загальну тенденцію до появи в них спеціальних конструкцій, які не спостерігаються у підрядних реченнях [34]. Це певним чином пояснює більш консервативний синтаксис останніх, проте дослідження у цій царині доводять, що давньоанглійські підрядні речення також є чутливими до інформаційно-структурних перетворень.

Аналізуючи кореляцію інформаційної структури з порядком розташування об'єкта у релятивних клаузах, С. Петрова та А. Шпейер вважають, що варто взяти до уваги низку факторів. Науковці погоджуються, що при позначенні нової інформації для дискурсу об'єкт може розташовуватися як у при-, так і у поствербальній позиції. З метою уникнути упередженості при інтерпретації варто звернути увагу на синтаксичну "вагу" елемента, тому слід розрізнити важкі DP та DP, що складаються з одного або двох елементів [25]. Під час дослідження переміщення об'єкта вправо/вліво від IP, були визначені порядки слів, що прямо корелюють з властивостями інформаційної структури, як от (4)-(5). Зокрема, розташування об'єкта зліва перед суб'єктом (4) свідчить про те, що ознака, про яку йдеться в дискурсі, отримує емоційну інтерпретацію і демонструє контрастні стосунки з іншим елементом у дискурсі.

(4) O-S-V-Aux $[_{IP} DP, [_{IP} DP] [_{VP} t_i V^0 [I^0]]]$

(5) O-S-Aux-V $[_{IP} DP, [_{IP} DP] I^0 [_{VP} t_i V^0]]$

Об'єкти, розташовані справа від VP/IP, у 90% аналізованих прикладів в прагматичному плані представляють нову інформацію для дискурсу, а їх головною характеристикою є експлікація інформаційного фокусу [25].

Таким чином, порядок слів V2 слугував забезпеченню інформаційно-структурних потреб. Перша позиція в реченні відводилась для позначення топікальності, тому її могли займати суб'єкти, об'єкти й обставини. Суб'єкти та об'єкти зазвичай асоціюються з близьким топіком, у той час як обставини позначають топік-місце та топік-час і представлені адвербами або адвербіальними зворотами.

Типологічні дослідження у різних мовах засвідчують те, що адверби з'являються завдяки процесам афіксації. Іншим джерелом є застигли відмінкові форми іменників, а також конверсія [22, с. 510].

Як відзначає С. Пінчук [27], основними типами адвербів у давньоанглійській мові є темпоральні (6), VP-адверби (7) та реченнєві (8):

(6) *þa ær Anastasies þam seofodan dæge se yica broðer wæs eac forðfered* (GD (C) 53.29-31). 'Then, before Anastasius' seventh day the same brother also died' [...]

(7) *and* $[_{TP} þa \text{ lareowas } [_1 \text{ sceolan }] [_{VP} \text{ synnfullum mannum } \text{ eadmodlice } \text{ tæcan}]]$ (ÆLS 25.921-922). 'And the teachers must sinful men humbly teach'.

(8) and [ṽ se godes þeowa [ṽ sceall] [ṽ symle for us gebiddan]] (ÆLS 25.921-922). ‘And the servant of God must always pray for us [...]’

У контексті засобів маркування інформаційної структури речення нас цікавлять усі типи адвербів, оскільки джерела граматикизації у кожного окремого фокусувального адверба в подальші періоди розвитку мови є різними. Наприклад, двн.-англ. *efne* (*efen*), зустрічається у мові VIII–XII ст. *Dictionary of Old English Web Corpus* [9] та містить такі значення *even*: 1) *exactly, just* (GenA A1.1: *Bearwas wurdon to axan and to yslan, eorðan wæstmā, efne swa wide swa ða witelac reðe geraehton rum land wera*); 2) *manner or degree – evenly* (PPs 118.77: *cumen me ðine miltsa mihtum geswyðede, and ic lange on þam lifian mote; forðon me is metegung on modsefan, hu ic æ þine efnast healde*); 3) *reference to time* (LkG18.47: *bifora allum folche & hu efne sona gihæled wæs*). Отже, окреслений адверб починає функціонувати як маркер фокусу на більш пізніх етапах розвитку англійської мови.

Іншим джерелом утворення фокусувальних адвербів на більш пізніх етапах розвитку мови є прикметники + афіксація за допомогою адвербіального суфікса *-ly*, напр.: двн.-англ. *mære* (*notorious, great, excellent*). Тому важливим вбачаємо описати систему адвербів та шляхи їх утворення на кожному історичному етапі розвитку мови.

У давньоанглійській мові продуктивною моделлю для адвербів є афіксація. Адверби утворювалися, як правило, від прикметників, іменників або дієслів за допомогою додавання суфіксу *-e* до основи слова, який редукувався з прото-германського інструментального суфікса *ō*, наприклад: двн.-англ. *hræðe* (*quickly*). Згодом цей суфікс протягом середньоанглійського періоду був втрачений в результаті процесу “вирівнювання закінчень”. Наслідком цього була редукція ненаголошених складів, що стало причиною омонімії форм прикметників, іменників та адвербів, рідше дієслів [3, с. 158-159]. Такі адверби дістали назву нульових. Іншим джерелом утворення адвербів є давньоанглійський суфікс *-lice*, що представляє яскравий приклад граматикизації, напр.: *eadmidlice* (*humbly*). Його походження пов’язують із прото-германським іменником, що означає “*physical body*” або дієслівний прикметник зі значенням “*like*”: двн.-англ. *gelic* [18]. Зрідка адверби утворювалися за допомогою суфікса *unga*: *eallunga* (*completely*). Окремі адверби були сформовані за допомогою вказівного займенника *þær* + прислівник, напр.: *þæræfter* (*after all*), а також закінчення генітива або дати іменника, наприклад: *daeges and nihtes* (*by day and by night*) та *hwilum* (*at times*). Деякі адверби є моносилабічними, напр. *þa* (*then*) *her* (*here*) та ін.

Роль адвербів в інформаційній структурі речення є доволі значною. Зокрема, дослідження адвербів, таких як *tha/thonne* та *nu*, в давньоанглійській вказує на те, що вони слугують в реченні для маркування інформаційно-структурних характеристик, притягуючи дискурс зв’язаний елемент (дану інформацію) вліво від дієслова [17], передуючи при цьому безпосередньо частині речення, що представляє його фокус (9).

(9) *Hwæt þa se biscop hine bliþelice gefullode, and ealle his hiwan on þæs Hælendes naman.* ‘and indeed the bishop blithely baptized him and all his household in the Savoiur’s name.’ (ÆLS: 167).

Наявність таких адвербів викликана необхідністю позначення меж сетінга або фокусу речення. Як переконують А. ван Кеменаде та Т. Мілічев, коли прислівники *þa/thonne* розташовуються у першій позиції, друга позиція в реченні, як правило, відкрита для дієслова [15]. Зазвичай така тенденція спостерігається на початку оповіді або при позначенні контрастного фокусу. Наприклад:

(10) *ða geherde seo eadiga Margareta and hi on bocum fand, þæt þa cinges and þa ealdormenn and þa yfela geregan ofslogen æfre and bebyrodon ealle þa godes thowas, þe þær on lande wæron* (LS 14 (Margaret Ass) 32).

‘Then heard the blessed Margaret and she it un books found that the kings and the alderman and the evil reeves killed ever and buried all the god’s servants who there in land were’.

Як зазначають Л. Брейвік та Т. Свон [5], *þa* також може зустрічатися з порядком слів SV, особливо у тих випадках, коли адвербу передує окличний дискурс маркер *hwæt* (11).

(11) *Hwæt þa florus ferde fægen him to-geanes* (ALS I 156). ‘Lo, then Florius went joyfully to meet them’.

Окрім того, аналіз твору *Appolonius* засвідчив, що розташування *þa* в ініціальній позиції зустрічається як з V2, так і у клаузах з порядком слів SV. З огляду на це, науковці роблять висновок, що інверсований порядок слів є опціональним, принаймні у пізньодавньоанглійській [5, с. 26].

Іншими дискурс-маркерами у давньоанглійській мові виступають адверби *her* ‘*here*’ та *nu* ‘*now*’, які слугували дійсними елементами у тексті та використовувались для розрізнення периферійних областей дискурсу. Адверби *sona* та *þærrihte* (*immediately, at once*) сигналізують про найвищу точку оповіді, а такі адверби, як *witidlice* (*certainly*) та *soplice* (*truly*) виступають як маркери зміни наративу або позначають емпатичний фокус [7].

Отже, з огляду на давньоанглійську мову, зазначимо, що усі типи адвербів – темпоральні, VP-адверби та реченнєві – могли виступати у якості маркерів інформаційно-структурних характеристик у поєднанні з порядком слів у реченні. Як зазначалося вище, переміщення дієслова пов’язують з демаркацією області фокусу, а також використовують для кодування даності і новизни інформації, тому давньоанглійська мова демонструє швидше змішаний порядок слів VO/OV, та не є виключно мовою V2, що пов’язано з маркуванням ІС компонентів. Щодо фокусувальних адвербів, рестриктивних та адитивних, то вони, як окремий клас, з’являються у мові середньоанглійського періоду, проте процеси, пов’язані з їх становленням, властиві давньоанглійській мові в контексті загальної тенденції формування адвербів.

Література:

1. Андрущенко О.Ю. Інформаційна структура речення та стратегії її маркування в давньоанглійських писемних пам’ятках. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. Вип. 56. С. 33–37.
2. Андрущенко О.Ю. Інформаційно-структурні перетворення адитивного адверба *even* (на матеріалі пам’яток і текстів корпусів англійської мови XII–XVII ст.). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2021. Т. 24. № 1. С. 16–32.
3. Baugh A., Cable T. *A History of the English Language*. New York : Routledge. 2013. 480 p.
4. Bech, K. *Word Order Patterns in Old and Middle English: A Syntactic and Pragmatic Study* (PhD dissertation, University of Bergen), 2001. URL: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/3850>.
5. Brevik L.E., Swan T. *Initial Adverbials and Word Order in English with Special reference to the Early Modern English Period*. *Studies in Early Modern English*. Berlin : Walter de Gruyter, 2011. P. 11–44.

6. Brinton L. The Evolution of Pragmatic Markers in English. *Journal of Linguistics*. 2017. 55 (2). P. 449–453.
7. Brinton L., Bergs A. The History of English. Old English. Berlin : Walter de Gruyter, 2017. 281 p.
8. De Cesare, A.-M. On 'Additivity' as a Multidisciplinary Research Field. *Focus on Additivity: Adverbial Modifiers in Romance, Germanic and Slavic Languages*. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publ., 2017. P. 1–22.
9. Dictionary of Old English Corpus (2009). URL: <https://tapor.library.utoronto.ca/doecorpus/>.
10. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Das Wort. Dordrecht : Springer, 2016. 549 p.
11. Forker D. Toward a typology for additive markers. *Lingua*, 180, 69–100.
12. Gast V., van der Auwera J. Scalar Additive Operators in the Languages of Europe. *Language*. 2011. 87 (1). P. 2–54.
13. Hinterhölzl R. From OV to VO in English: How to Kroch the nut. *Word Order Change in Acquisition and Language Contact: Essays in honour of Ans van Kemenade*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2017. P. 9–34.
14. Katz J., Selkirk E. Contrastive Focus vs. Discourse New: Evidence from Phonetic Prominence in English. *Language*. 2011. 87 (4). P. 771–816.
15. Kemenade A., Milicev T. Syntax and Discourse in Old and Middle English Word Order. *Grammatical Change: Origins, Nature, Outcomes*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 239–254.
16. Kemenade A., Los B. The Handbook of the History of English. Oxford : Blackwell Publ. Ltd., 2009. 269 p.
17. Kemenade A. Discourse Relations and Word Order Change. *Information Structure and Word Order Change: New Approaches to Word Order Variation in Germanic*. Berlin, N.-Y. : Mouton der Gruyter, 2009. P. 91–121.
18. Killie K. On the Source(s) and Grammaticalization of the Germanic -lik Suffix. *Neu philologische Mitteilungen*. 2007. 108. P. 659–682.
19. König E. Syntax and Semantics of Additive Focus Markers from a Cross-Linguistic Perspective: A Tentative Assessment of the State of the Art. *Focus on additivity: Adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages*. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publ., 2017. P. 23–43.
20. Los B. A Historical Syntax of English. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2015. 284 p.
21. Nakagawa N. Information Structure in Spoken Japanese: Particles, Word Order and Intonation. Berlin : Freie Universität, 2020. 306 p.
22. Narrog H., Heine B. The Oxford Handbook of Grammaticalization. Oxford : OUP, 2011. 877 p.
23. Nevalainen T. Aspects of Adverbial Change in Early Modern English. *Studies in Early Modern English*. Berlin : Walter de Gruyter, 2011. P. 243–260.
24. Petrova S. Multiple XP-Fronting in Middle Low German Root Clauses. *Journal of Comparative Germanic Linguistics*. 2012. 15. P. 157–188.
25. Petrova S., Speyer A. Focus Movement and Focus Interpretation in Old English. *Lingua*. 2011. 121. P. 1751–1765.
26. Pintzuk S. Phrase Structures in Competition: Variation and change in Old English word order. New-York : Routledge, 2015. 288 p.
27. Pintzuk S. The Distribution and Syntax of Old English Adverbs. *Groninger Arbeiten zur germanistischen Linguistik*. 1993. Vol. 36. P. 152–167.
28. Quirk R., Greenbaum, S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London : Longman, 1985. 1779 p.
29. Ricca D. Meaning both 'also' and 'only'? The Intriguing Polysemy of Old Italian pur(e). *Focus of additivity: Adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages*. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publ., 2017. P. 45–78.
30. Ringe D., Taylor A. The Development of Old English. Oxford : OUP, 2014. 624 p.
31. Sarda L., Shirley C.-Th., Fagard B. Adverbials in Use. From Predicative to Discourse Functions. Louvain : Presses Universitaires de Louvain, 2014. 323 p.
32. Sudhoff S. Focus particles in German. Syntax, Prosody, and Information Structure. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2010.
33. Taylor A., Pintzuk S. The Effect of Information Structure on Object Position in Old English. *Information Structure and Syntactic Change in the History of English*. Oxford : OUP, 2012. P. 47–65.
34. Walkden G. Language Contact and V3 in Germanic Varieties New and Old. *Journal of Comp German Linguistics*. 2017. 20. P. 49–81.